

DŽORALIDE HORTIBA NATIONALNE MINORITETURIENGE

FAKTAKOPATRIN

Themesko fałiba sikadas aro mars 2009 jek nevo minoriteturiakopolitikjako pláni aro phukiba Katar iegiba Kajo iegovóliba- fałibosko pláni pe nationalne minoriteturienge (porp.2008/2009:158).

Phukiba ralila prissibosko butja te sastaven bemote folkengo hortiba ta apraven kamiba sar minoriteturi politik mote trates. Themesko fałiba tšuvela 70 miljona koroni po sastiboskpláni so avela te tšeres pálal bereh 2010. Jakhes lena minoriteturiakopo butjako budjeťos pasal 80 miljona koroni. Themesko fałiba hin line o 10 juni (nijaleskotšon) 2009 phukiba.

TÉLUNI DŽANIBA

Minoritetšpolitikos anjadas sar politikothan bereh 2000 aro tšetaniba te Sveifiko igadas Evropako konsilijosko télunikanuni pa arakhiba pe nationalne minoriteturienge ta evropeisko kanuni pa themeko kotoresko tšib ta minoriteturiakotšib.

Sveifiko themesko arakiba pe ajasáve pláni hin den arakhiba minoriteturienge tšimbenge, sastaven pengo sajpa te len dumudiba te arakhen ta rikhaven pengo iego tšim aro dživiba. Sveifiko themesko nationalno miniriteturi hin bibolde, romer, samer, sveifiko finitika sverigefiñar ta tornedalingar. Minoriteturitšiba hin jiddisch, romani chib, samisko, finitiko ta meänkieli.

Nakhiba sikila te minoriteturingopolitik arakhiba hin bilokhota na doska arkahiba pa minoriteturiengo hyoviba.

Evropakokonsiljio hin aro pango vołiba dikhjal Minoriteturiengopolitik aro Sveifiko ta so Sveifiko them mote sastaven pengo butja aro vaureha.

Themesko minoriteturiakopolitiksko pláni Ralila doleske ajabutja te:

- te va sigurno doťa te vahas palal Evropako konsilijako minoriteturiakosomsiba
- te va latšide te vołaven palal minoriteturiakopolitiko
- tšeren prissibosko butja kajo diskrimininasia
- sastaven minoriteturiengoiego voła ta nina
- vastdela te arakhen nationali minoriteturitšiba.

REGERINGSKANSLIET

Integrations- och
jämställdhetsdepartementet

DŽORALIDE HORTIBA NATIONALNE MINORITETURIENGE

NEVO KANUNI PA NATIONALNO MINORITETURI

O nevo kanuni pa nationalno minoriteturi ta minoriteturitšib (SFS 2009:724) mote baruven avri akadivesko kanuni pa hortiba te rikhaven samisko, finitiko ta meänkieli(SFS 1999:1175, 1999:1176). Dauva baruvida tšeribas paña aro Samehortibosko kanuni (SFS1992:1433) ta aro socialtšenstakokanuni (SFS2001:453). Kanunujako bariba avela aro džor o 1januari 2010.

Sveitibosko internatinalne hortiba ralila te disavo Minoriteturiengo hortiba mote pherdaves aro hilo phuv. Sare pangsh nationalne minoriteturijako skokha ralila doleske pa nevo kanuni.Themesko hougagenge avela o nevo dochiba te phukaven pa nationalne minoriteturiengo hortibata penge palal o nevo kanuni. O specialno dochiba te arakhen ta barjaven nationalne minoriteturiengo tšib. Nationalne minoriteturiengo sajpa te rikhaven ta barjaven pengo kultur aro Sveitiko, sar kentengo barjiba aro kulturjako identitefos pe pengo minoriteturijako tšib.

FAĻIBOSKOTHAN BARJAVEHAS

O džoralide minoriteturijako arakhiba so akadives ralila sami, finitiko ta meänkieli aro ehta gave aro Norboten – dola so akahrde faĻiboskothane-barjavehas geografikalnes te ralaven butide gave. Douva mienila te komujen hin sajpa te rakhaven finitiko vaj sami aro pengo rakhiba hougajensa ta butide lena hortiba are angluniskolakobutja ta phuridengo arkahiba sa tija vaj pah tija.

FaĻiboskothan pe finitiko tšim barjavehas are 18 neve gave. Dola hin: Botkyrka, Eskilstuna, HaĻstahamar, Haninge, Huddinge, Håbo, Köping, Sigtuna, Solna, Stockholm, Södertälje, Tierp, Upplands Väsby, Upplands-Bro, Uppsala, Älvkarleby, Österåker ta Östhamar. Gave so hin ahte are sikide ralila aro faĻiboskothan hin GäĻivare, Haparanda, Kiruna, Pajala ta Övertorneå.

Faliboskothan pe sami mote tšib barjaves are 13 neve gave. Dola hin:Arvidsjaur, Berg, Härjedalen, Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman, Strömsund, Umeå, Vilhelmina, Åre, Älvdalen ta Östersund. Dola gave so sas sikide are aro faĻiboskothan hin vaure: Arjeplog, GäĻivare, Jokhmokh ta Kiruna.

FaĻilboskothan pe meänkieli na barjula. Thaneskokotoriba rialal nina gave GäĻivare, Haparanda, Kiruna, Pajala ta Övertorneå.

Dála gáve lena louve themesta te pherdaven dóla presiba so ávela pa nevo kanujata Nína hin vaure gávengke ke dóla so hin aune áfe mote len sajpa te aven áfe pa pengo phiro džinta aro jek faĻiboskothan ta jakhes len hortiba te len themeskodumudiba. Themesko faĻiba tšerila agoriba pa ajasáve tšetaniba pálal gávengo rodiba kón kamena te rálaven áfe.

HORTIBA DŽORJAVEHAS AVRIAL FAĻIBOSKOTHANE

O komujes hin hortiba ta rakhaven finitiko,meänkieli ta sami aro pengo kantako hougajensa, ke dóles hin sajpa jakhes, te hin personali kón hajula te rakhaves dauva minoriteturijako tšib. O komujes mote nína dehas sajpa aro phuridengoarakhiba po finitiko,meänkieli ta paña aro sami, ke hin gaves personali kónes hin ajasáve tšimbako džaniba.

FaĻibosko hougaje mote dólesko khal dikhen te hin personali kónen hin tšibako džaniba aro finitiko,meankieli,ta sami ka tšibako džaniba hyovylas aro kontakto hougajensa vaj aro phuridengo arakhiba.Douva mienila te avela barjiba aro socialtšenstakokanuni.

Komujen hin alti hortiba te rikhaven ta finitiko ta sami aro pengo rańiba hougajensa Themesko angleskierensa (Riksadagens ombudsmån), Hortiboskokonsieliensa (Justitiekanslern), Angluni siguribosko kasa (Försäkringmotessan), Taksako organi (Skateverket), ta Diskriminieranangleskierensa (Diskrimineringsombudsmannen) aro sáki aro sar privatno komunis vaj sar angleskiero pe jek skokha.

DŽORALIDE HORTIBA NATIONALNE MINORITETURIENGE

HAJIMEN HOUGAJENGO PHAROLIJIBA

Te va palal Evropako konsiljosko minoritetšomsiba hyovylas sastaves jakhes te hougajengo butja tyomavehas. Gavengofáliba aro Stockholmsko phuv ta Samengo tingi lena dólesko khal angnal svariba te dikhen pálal sar minoriteturiengo hortíba vofovehas. Dala hougage mote nína džinom godidiben, informasia ta kajo itvéribosko butja pa kanuni zutin vaure fálibongehougaje.

Gavengofáliba aro Stockholmsko phuv ta samengo tingi lena butja te apraven džaniba pa themesko beska folketa aro Sveitiko folkengo dochiba. Samengo tingi lena samengo tingi lena nina butja te len anglal jek webbpatriin pa nationalni minoriteturi.

Sametinget mote aro aviba phan so hin pláni - te na feri tyomaven – samisko tšibako butja. Thememsko fáliba ta anglesgiere saj tšéren perdalno pláni resiniba pe nationalno tšibakopolitik, nebi dochiba te phukaven džinta mote aro resiniba pe ráluno tšibjako butja mote sami áchel afe aro Samisko tingi.

Diskriminasijakoangleskierosko butja aro zutinboskobutja mahkar minoriteruti mote pappales va anglal. O nevo Diskriminasijakokanuni (SFS 2008:567) dena Diskriminasijakoangleskiero latše aviba te nina aro anglal aviba tšeren it hortíba ta sajpa pe nationali minoriteturienge, sar vaureha te den but džaniba pa diskriminasijakopuchiba mahkar dala skokja.

DŽORJIMEN PHERIBA

Minoriteturiengoige angoviba ta sastiba mote sastaves te Sveitiko po latšide manera saj pherdaven phukiva aro minoroteturiengo sšomsiba. Latšide sajpa te angaven le beska folkeni hin nina te sikaven avri skokhesko hyvoviva themeske.

O nationalne minoritetengo hortíba aro angouviba Tyomavehas aro kanuni pa nationali minoriteturi ta minoriteturitšib. Hin but inportanto te dola natinali minoriteturi lena sajpa it godidiben po lokalno than, doleksko khal ke hin but agoriba so itvérihas but komuja.

Tšetaniboskodumudiben tšetibonge kon hin minoriteturiengo angleskiero apravehas nina katar o Budjetosko bereh 2010. Hin but infortanto te velkaven minoriteturiengohyvoviba te tšerel itachibosko modeli so džala pe are aro fáliboskothane.

LATŠIBOSKO BUTJA TE SASTAVEN MINORITETURITŠIBA

Minoriteturiengominoriteturijako tšimbengo angnal aviba aro Sveitiko hin bipinsardo. Savi pa tšiba, sar, sydsami, hin but pretimen. Hyovylas aktivno butja te sastaven, rikhaven ta revitalisiera nationalno minoriteturijako tšiba. Te revitalisera tšib mienila te len ajasave butja te sastaven tšibes kones hin sajpa te meren jakhes te avelas butide tšibako rakhingiere.

Perdal dola butja so tšerehas te lokhaven komujesko sajpa te rikhaven minoriteturi tšiba aro kontakto hougajensa mote nina te dui samikani tšibakocentra mote apraves aro sydsamisko tšibako than. O trystaliba aro Östersund ta nina aro Tärnaby. Samiskotingijaťa avela heruno perdal tšibakocentra so lena butja te barjaven ta sastaven samisko tšibako rikhiba.

DŽORALIDE HORTIBA NATIONALNE MINORITETURIENGE

Faliba tšuvela specialne louve pe dudjetosko bereh 2010 te revitalissierinskodumudipen pe nationalne minoriteturiengo tšiben. Louve mote rikhave pe butja so hin komujeske ta mote doleske dielaves palal rodiboskolin palal douva hougaje so themesko faliba agorila. Pappales tšuvehas louve aro tšibako dumudiben minoriteturiengotšibata avela anglunes meänkieli. Te sastaven o samisko tšib mote nina sajpa po integrerad samisk katar o bereh 2010 (integrerad samisko tšimbako sikjiba tšelaves aro gavengo teluniskola ta mienila te sikjakune saj lena sikjiba po samisko ta raliliba ta sikjiba aro samisko perdal dakotšibako sikjiba aro samisko).

THANESKO ANAV PO MINIRITETURITŠIB

Thanesko anav po minoriteturitšib hin kuturjakobarvaliba so mote sastaves pa themesko anglesgiereta. Te phukaven dauva kulturjakobarvaliba lel Dromesko oficia butja te tšeren anavesko tabla po minoriteturitšib. Themesko ta gávengo hougage hyovylas te arakhen pa thanengoanav po minoriteturijakotšib ta phukaven minoriteturijakotšibengo itachiba pa anavengo tabla. Thanengoanav po minoriteturijakotšibes mote nina arkahes sar postjakothanengo anave.

DŽANEN BUTIDE

Butide džaniba pa nationalno minoriteturi, minoriteturijakopolitik, minoriteturijakosomsiba ta phukiba 2008/09:158 hin aro falibosko webbthan www.manskligarařigheter.se ta www.regeringen.se/integration.

Paňa hin sajpa te tšišes phukiba aro Parlentosko tryckeriexpedition, tfn 08-786 58 10 vaj laddas ned från www.regeringen.se

Ralibosko puchiba pälal diskrimijako puchiba pheňehas pälal, Integration- ta Itvériboskodemarmentos, tfn 08-405 10 00.

REGERINGSKANSLIET

Integrations- och
jämställdhetsdepartementet